

ЖИТТЯ ТА ПЕРЕТВОРЕННЯ У СТАНИСЛАВОВІ В ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті автор проаналізував зміни і перетворення, що відбулися у житті мешканців міста Станиславова (сьогодні – міста Івано-Франківська) в умовах Першої світової війни. На думку науковця, жителі міста зіштовхнулися зі складними умовами воєнного часу, дискримінаційними обмеженнями, руйнуваннями будівель та інфраструктури, однак намагалися зберігати свій щоденний побут, заняття та навіть відновлювати місто. Автор статті наголошує, що дії російських військ і репресивна політика окупаційної адміністрації щодо української інтелігенції, Греко-католицької церкви, національних меншин, русифікація освіти маргіналізували будь-які москвофільські симпатії серед мешканців міста.

Ключові слова: *російська окупаційна адміністрація, Станиславів, Перша світова війна, репресії щодо української культури, русифікація освіти, греко-католицька віра, соціально-економічна криза, занепад москвофільства.*

Східна Галичина із початком Першої світової війни стала ареною запеклих боїв і репресивних заходів російської окупаційної влади стосовно місцевого населення. Відомий історик і державний діяч М. Грушевський порівнював цей період в історії Східної Галичини і Буковини з Руїною другої половини XVII ст. [6, с. 8].

У вирі світових геополітичних змін опинився Станиславів. У результаті війни змінилися як місто, так і його мешканці. Монахині василіянки зі Станиславівського монастиря

згадували: «вмить змінився зовнішній вигляд і нашого міста — Станиславова. Люди ходили смертельно пригноблені, то знов із гарячковим поспіхом збирали своє мізерне майно та спішили... ніхто не знав, куди...» [27, с. 118].

Мешканці міста в умовах війни зіштовхнулися з новими викликами, пережили значні лихоліття, в їх свідомості відбулися кардинальні зміни. Однак місто загалом продовжувало жити цивільним життям, бо Перша світова війна була останньою «не тотальною війною», в якій воювали військові, а не фанатичні диктатори, які у Другій світовій війні уже не мали жодних пересторог щодо методів і засобів ведення військових дій.

Перше, що мешканці відчули, — це те, що *в міста є захисники*. Відзначмо, що ще до початку війни у Станиславові перебували штаби 1-го дивізіону 7-го драгунського полку, 31-й польовий гарматний полк, штаб 1-го, 3-го, 58-го піхотних полків, штаб 8-ї кавалерійської дивізії, управління 13-ї кавалерійської бригади, штаб, управління 1-ї дивізії, 1-ша, 2-га і 4-та батареї 33-го польового гарматного полку, 20-й піхотний полк крайової оборони [18, арк. 4]. 19 липня 1914 р. в Станиславові розпочалися мобілізаційні заходи, місто готували як передовий евакуаційний пункт [19, арк. 4]. Одночасно члени польських стрілецьких товариств м. Станиславова, яких у 1914 р. налічувалося 197 осіб, поповнили лави проавстрійського Польського легіону [2, с. 7].

У свою чергу багато з тодішніх пластунів Станиславівської української гімназії були добрими старшинами австро-угорської армії та Українського січового стрілецтва. Багато з них відзначилися неабиякою відвагою. Наприклад, сотник В. Стефанишин, чотар В. Яценович, хорунжий УСС М. Дуда [26, с. 30].

У кінці серпня 1914 р. підступи до м. Станиславова захищали 22-й, 24-й і 41-й піхотні австрійські полки, 36-й полк крайової оборони, 12 гармат і 2 ескадрони [18, арк. 7]. Окупація міста російськими військами відбувалася тричі: 1) 03.09.1914—20.02.1915; 2) 04.03.1915—08.06.1915; 3) 11.08.1916—24.07.1917.

З початком воєнних дій у містян з'явилася нова функція – опіка над пораненими. У Відні у 1914 р. розпочав роботу «Комітет допомоги раненим та хворим українським воякам» у м. Станиславіві. Комітет очолювали О. Левицька, О. Ціпановська і о. В. Лициняк, який опікувався пораненими вояками у віденських шпиталях [25, с. 473]. 4 травня 1915 р. до міста прибув російський письменник О. Серафимович, який працював санітаром у лікувально-харчувальному загоні ім. Пирогова і, як кореспондент «Русских ведомостей», на сторінках газети описав правдиву картину жаху і безглуздості імперіалістичної бійні, безглузких смертей сотень і тисяч молодих людей [29, с. 505].

Війна зруйнувала міфи містян, що сповідували москвофільські погляди і вбачали в Російській імперії захисницю галичан і їх спорідненість з російським народом. Спочатку місто зіштовхнулося зі звинуваченнями мешканців австрійською владою у зраді і шпигунстві на користь Російської імперії. Циркуляр Галицького намісництва від 8 серпня 1914 р., виданий для усіх старост і дирекцій поліції у Львові і Кракові, проголошував: «Сучасні напружені відносини між нашою імперією і Росією вимагають енергійної боротьби з москвофільським рухом, який не приховує своїх симпатій до Росії» [23, с. 97]. Як жандармерія, так і військові служби заарештовували багатьох українців. Війська, в основному угорські, страчували без суду українців унаслідок доносів про шпигунство [20, с. 83]. У Станиславіві за звинуваченнями у москвофільстві було заарештовано 24 особи. Це радники суду К. Проскурницький, В. Костецький, викладач гімназії В. Труш, священники О. Григорович, М. Семенів, службовці залізниці І. Гошовський, П. Матвійців, Ф. Вітошинський, слюсарі І. Біць, В. Степчук, машиніст В. Смольницький та інші [3].

Натомість карально-репресивна політика російського окупаційного режиму в Східній Галичині в 1914–1917 рр. щодо місцевого населення та військові злочини російської армії показали цивілізаційну і етнічну іншність росіян. Через століття, у 2014 р., ситуація певним чином повторилася, і російські

війська вже на Донбасі та в Криму розвіяли міфи «руського мира» і спільності українського та російського народів у свідомості українців Півдня і Сходу України.

Зокрема, російська окупаційна влада привела з собою значну кількість малоосвіченого і корумпованого чиновництва, що здійснювало зловживання. Так, уже в листі тернопільського губернатора за 8 січня 1915 р. значилося, що деякі керівники повітів арештовують і утримують під вартою різних осіб, яких звинувачують у тому чи іншому злочині, без оформлення необхідних документів [8, арк. 3].

У квітні 1915 р. станиславівський поліцеймейстер зафіксував, що околоточний (*службовець міської поліції*) Карпенко в нетверезому стані ввірвався до жителя Княгинина-Гірки єврея Леона Зільбера і вимагав від нього тисячу рублів. Пізніше виявилось, що останній сприяв поліцейському в отриманні хабарів від інших осіб в обсязі від 5 рублів до 50 копійок [9, арк. 175].

Не завжди зразково поводитися і російські солдати. Зокрема, в наказі по гарнізону міста Станиславова від 13 квітня 1915 р. значилося, що «нижні чини частин гарнізону самовільно відлучаються з своїх частин не тільки вдень, але і вночі, ходять по місту не командами, одягнуті не по формі, погано віддають честь і дозволяють собі стукати у вікна приватних будинків» [8, арк. 83]. Крім того, російські солдати не завжди дотримувалися необхідних санітарних вимог, «дозволяли собі ламати і псувати приміщення» [8, арк. 83].

У циркулярі Тернопільського губернатора від 3 березня 1915 р. повідомлялося, що російські чиновники часто набирають у борг різні товари і продукти та не розраховуються за них [8, арк. 98].

Місто, яке більше століття жило без війни, з приходом російської окупаційної влади змушене було *жити в умовах воєнного часу* і пристосовуватися до особливостей російської влади. Діяльність окупаційної адміністрації, більшість представників якої становили російські чиновники та місцеві москвофіли, була підпорядкована вирішенню двох питань — сприяння військовій перемозі країн Антанти і створення

сприятливих умов для швидкої інкорпорації регіону до складу Російської імперії [22, с. 10].

Одразу після приходу в місто росіян всюди було розвішано «Постанови коменданта м. Станиславів» від 5 вересня 1914 р. Цим документом комендант міста підосавул 2-го Запорозького полку п. Чекалов визначав умови життя мешканців міста в умовах окупації. Зокрема, в згаданих постановках забороняли будь-які грабунки чи мародерства, а винні за ці правопорушення підпадали під дію військово-польового суду і могли бути покарані на смерть. Усіх мешканців міста зобов'язували виконувати свої попередні обов'язки та ставитися з «повною пошаною і честю» до влади російського війська. Усі міські функціонери мали займатися своїми справами. Працівники пошти мали ввести в дію мережу телефонів у місті, а магістрат уже 6 вересня повинен був відновити роботу міської поліції [14, арк. 1].

Сьомого вересня 1914 р. в місті було поширено постанову Тернопільського губернатора про обов'язкову здачу зброї протягом доби, інакше як покарання передбачалося 3 місяці арешту чи 3 тис. рублів штрафу. Пізніше за добровільне повернення австрійської і російської амуніції була передбачена платня, а збір і доставку зброї покладали на в'їтів [14, арк. 1 а, 18]. Так, за здачу російського карабіна виплачували винагороду у сумі 6 російських рублів, австрійський карабін коштував дешевше — 4 рублі, за кожен пуд ваги зданої гармати давали 1 рубль, за військовий мундир — 1 рубль і т. д. [14, арк. 22]. Крім того, 8 жовтня 1914 р. російська влада оголосила, що добровільна здача в полон дезертирів австрійської армії буде супроводжуватися їх помилуванням [14, арк. 10].

Одночасно окупаційна влада намагалася нав'язати жителям Станиславова традиції відзначення російських свят. Так, 21 жовтня в місті відбулося святкування річниці коронації імператора Миколи II, 14 листопада 1914 р. — відзначення дня народження матері імператора, 16 грудня 1914 р. — святкування на честь іменин імператора, 19 квітня 1915 р. — святкування іменин імператриці, а 6 травня 1915 р. —

відзначення дня народження імператора. Ці події супроводжувалися військовими парадми, богослужіннями православних священників у греко-католицькій катедральній церкві, примусовими вивішуваннями російських прапорів над будинками міщан, а також у вікнах кожного будинку ввечері мали горіти дві свічки для святкової ілюмінації [14, арк. 16, 19, 21; 12, арк. 110, 151].

Змін зазнавали не лише умови життя мешканців міста, а й саме місто, яке, будучи в епіцентрі воєнних дій, зазнало значних руйнувань. У центрі міста було знищено багато будинків. Розбита і розхитана бомбардуваннями міста міська ратуша вкрилася тріщинами і могла завалитися. Найбільших руйнувань зазнали вулиця Карпінського (тепер це відрізок вулиці Галицької від її початку до ратуші), вулиця Костюшка (Сотника Мартинця), з мапи міста зник цілий майдан Франца Йосифа і т. д. Щоб прискорити розбирання завалів, австрійці навіть провели до середмістя вузькоколійку, якою вагонетками вивозили будівельне сміття [5, с. 20].

Для мешканців міста *травматичним став досвід запровадженої російським окупаційним режимом дискримінаційної політики проти національних спільнот* – українців (особливо в період першої російської окупації в 1914–1915 рр.), євреїв та німців. Відповідно до офіційного звіту очільника тимчасового жандармського управління в Галичині полковника Мезенцева, впродовж кількох місяців 1914–1915 рр. у Галичині було проведено 1200 арештів, понад 1 тис. обшуків, а 578 осіб (у тому числі 34 греко-католицькі священники) було вислано до Російської імперії [19, с. 372]. Зі Станиславова лише в період першого періоду російської окупації було депортовано 75 осіб [24, с. 467]. Росіяни, що прийшли в місто, навіть знищили погруддя Т. Шевченка на будівлі «Сокола» (сучасне приміщення «Просвіти»). Згідно з розпорядженням магістрату до 1 травня 1915 р. над магазинами і закладами мали бути поміщені вивіски російською і польською мовами, а всі надписи німецькою і єврейською мовами мали знищуватися [15, арк. 13].

Відзначмо, що чітко проглядалося свідоме дискримінаційне ставлення російської влади до євреїв. Так, в одній з інструкцій, надісланих генерал-губернаторством у повіти, значилось, що «євреї, як відомо, взагалі не заслуговують особливого довір'я» [13, арк. 21]. Натомість перед загрозою наступу російських військ у вересні 1914 р. значна частина місцевих німців-протестантів евакуювалася. Зокрема, між ними були станіславські благодійні установи, які церковна влада вирішила перенести до австрійської місцевості Галлнойкірхен [30, с. 12].

Війна, що затягнулася в часі, руйнування економіки краю від безпосередніх військових дій, поступово виснажували міщан. *Місто почало стикатися з продуктовими обмеженнями, дефіцитами, а частина населення опинилася на межі голоду.* Так, уже 15 травня 1915 р. розпорядженням російського намісника Галичини обмежувалося споживання м'яса — у вівторок і в п'ятницю забороняли продавати м'ясо чи страви з нього [15, арк. 4].

Згідно з розпорядженням магістрату від 18 серпня 1915 р. можна було як дрібне печиво випікати тільки округлі булочки на воді вагою 35 грамів і продавати їх за ціною 4 гроші за штуку. Мука для печива мала бути тільки пшенична, а для випікання хліба — як пшенична, так і житня. Хліб мав випікатися в буханках вагою не менше 280 грамів, а ціна його мала становити 5 сотиків за 70 грамів [15, арк. 5].

У підсумку соціально-економічна криза змусила владу з 3 листопада 1915 р. оголосити про запровадження в місті карточок на хліб і муку, а з 7 листопада особи, які перебували в Станиславові більше 24 годин, мали отримувати спеціальні дозволи [15, арк. 47–48].

Розпорядженням цісарсько-королівського намісника краю Г. Колларда від 11 січня 1916 р. в місті встановлювали максимальні ціни на муку. Так, мука пшенична хлібна і житня мали коштувати не більше 50 сотиків. У випадку невиконання цих цінових вимог влада і поліція попереджали про реквізиції та покарання штрафами до 2000 корон або арешт до трьох місяців. 27 січня 1916 р. магістрат заборонив продаж хліба і

кондитерських виробів за відсутності хлібних карточок [16, арк. 1, 14]. Врешті-решт 4 лютого 1916 р. було введено обмеження на вживання хліба на одну особу (для працюючих – 300 грамів на особу; для родин працюючих – 200 грамів на особу) [16, арк. 15].

Для боротьби зі спекуляціями і приховуванням запасів цукру магістрат 14 січня 1916 р. визначив 17 продавців цукру, що могли його продавати за фіксованою ціною – 1 корона 6 сотиків. Натомість 27 січня 1916 р. було оголошено максимальні ціни на нафту (1 літр нафти – 44 сотики) [16, арк. 9, 13].

Розпорядженням австрійського намісника від 6 березня 1916 р. забороняли продаж молока і молочних продуктів у закладах громадського харчування з 14:00 до 19:00. Соціально-економічна ситуація не покращувалася, а тому 20 березня 1916 р. було введено карточки на цукор для тих родин, що мали запаси цукру не більше 2,5 кг на особу. Одночасно сільськогосподарські виробники, торговці і підприємці мали прозвітувати місту про стан запасів картоплі в місті [16, арк. 2, 34–36].

У кінці 1916 р. продовольчої допомоги в місті потребувало 10480 осіб, з них 1906 осіб становила інтелігенція. Ситуація частково вирішувалася за сприяння благодійних організацій. Так, при магістраті Міщанським комітетом і Всеросійським Земським Союзом було утворено 2 крамнички і харчовий пункт. 12 крамничок було організовано магістратом, 1 крамничка – Союзом міст. У цих торгових центрах можна було придбати товари за собівартістю, а харчовий пункт забезпечував до 200 безплатних обідів. У місті також функціонувало 6 притулків для бездомних, німецьких та старих [11, арк. 109]. Відзначимо, що після Брусилівського прориву росіяни видавали євреям хлібні та цукрові карточки окремо від християн. Це теж було проявом національної дискримінації [16, арк. 57].

Розпорядженням бургомістра вже після закінчення третьої російської окупації 26 серпня 1917 р. на продовольчу допомогу могли претендувати бідняки, місячний дохід яких на 1 члена

сім'ї не перевищував 75 корон. Для допомоги бідним у місті працювала військова кухня [17, арк. 16].

Однак, незважаючи на людські втрати, руйнування, обмеження прав і свобод в умовах воєнного часу, репресії за політичною, релігійною чи національною ознакою, *мешканці міста продовжували господарювати, вчитися і навіть намагалися розважатися.*

Так, уже в «Постановах коменданта м. Станиславів» від 5 вересня 1914 р. визначався розклад роботи всіх закладів торгівлі та сфери послуг. Так, продуктові магазини повинні були відкриватися з 6-ї чи 8-ї години ранку, а зачинятися — о 20-й годині. Ресторани і кав'ярні могли бути відчинені до 22-ї години. Окремі дозволи отримали кав'ярні «Під Золотим орлом» п. Рубіна і «Едісон» п. Фербера, що могли працювати до 2-ї год. ночі, а також ресторани М. Гавбенштока, А. Стигара, І. Шміда, п. Кніжатка, Ф. Малашинського, К. Швайсера і кав'ярні: «Уніон» В. Кровіцького та «Австрія» п. Беля, що могли приймати відвідувачів до 4-ї години ночі. Всі працівники торгівлі зобов'язані були приймати російські гроші за курсом один рубль — три срібні австрійські корони. Суворо забороняли продавати і частувати солдатів спиртним [14, арк. 1].

Відзначмо, що єврейські підприємці проігнорували заборони на продаж спиртного нижнім чинам російської армії, і вже 5 жовтня 1914 р. російська влада змушена була розвішати в місті оголошення про заборону євреям, які споюють російські війська, продавати спиртні напої солдатам [14, арк. 9].

Для заспокоєння місцевого населення 11 вересня 1914 р. в місті було оголошено, що «релігійні і громадські свободи, життя, честь і маєток спокійних мешканців будуть забезпечені і захищені, якщо місцеве населення не буде вороже ставитися або діяти на шкоду російським військам». Суспільство запевняли, що суди будуть діяти на «давніх основах», адміністративні установи функціонуватимуть без змін, але під наглядом представників російської влади. Окупаційна влада обіцяла, що торгівля і промисли не будуть утискати, проте було заборонено продаж спиртних напоїв, а вартість

австрійської корони прирівнювалася до 30 російських копійок [14, арк. 8]. Пізніше, 23 жовтня 1914 р., росіяни гарантували збереження у банках грошових заощаджень лояльних до окупаційної влади громадян [14, арк. 17].

Незважаючи на війну, російська поліція фіксувала в ресторанах, кав'ярнях і кінотеатрах присутність повій, а в Княгинині, Пасічній і Микитинцях «проституція вільно приховувалася» [10, арк. 44–45]. Відзначмо, що згідно з наказом начальника російського гарнізону від 14 квітня 1915 р. ресторани для офіцерів були відкриті до 24-ї години, кінотеатри — до 23-ї години, а приватним особам прохід вулицями, відвідування ресторанів і т. д. дозволяли лише до 22-ї години [12, арк. 80].

Згідно зі звітом станиславівського поліцмейстера, «в місті торгівля і промисли були вельми розвинуті і перебували виключно в єврейських руках». Росіяни фіксували наявність у місті таких підприємств, як фабрика стеаринових свічок і сірників, дріжджовий завод і ректифікаційне підприємство, ватний завод, горілчаний завод, пивоварний, завод з виробництва кошиків, 4 шкіряних, 3 цегляно-черепичних заводи, паровий млин, два нафтоочисних заводи [8, арк. 177]. Відзначмо, що приватні особи активно зверталися за дозволами на відкриття у місті торгових закладів. Були випадки відкриття бізнесу в місті й іноземцями. Так, громадянин Греції Анастасій Кистиніус на площі Ринок відкрив бакалійний магазин [12, арк. 91].

Незважаючи на всі злигодні війни, місто продовжувало розвиватися. Так, рішенням магістрату від 5 травня 1916 р. було дано дозвіл на початок робіт з прокладання каналізаційних мереж між вулицями Сапіжинською і Собеського [7, арк. 1–2].

З початком війни була дезорганізована робота освітніх закладів міста. Так, ще у серпні 1914 р. приміщення Станиславівської вищої реальної школи віддали під австрійський шпиталь [2, с. 8]. 1 жовтня 1914 р., незважаючи на мобілізацію, розпочався новий навчальний рік у Станиславівській вищій реальній школі. За парти школи сіли 132 учні. Але вже через 8 днів генерал-губернатор

Г. Бобринський своїм розпорядженням закрив усі школи в окупованій частині Галичини. Після цього у навчальному закладі розмістили військовий шпиталь і було знищено частину матеріально-технічної бази школи [4, с. 20].

У вересні 1914 р. розпочалося навчання також в Українській державній гімназії, але вже у грудні цього року школу закрили, а її директора М. Сабата і професора І. Дем'янчука арештували і вивезли як військових заручників до м. Львова [21, с. 264]. Лише з поверненням австрійської влади вже у вересні-жовтні 1915 р. відроджується система освіти. Так, у монастирських навчальних і виховних закладах Василіянок налагоджувалася нормальна робота, хіба що дедалі відчутніше дошкуляли матеріальні нестатки [28, с. 64, 66]. Однак повноцінно освітній процес у місті почав відновлюватися лише після завершення третьої російської окупації в 1917 р. [1, с. 120].

Отже, після початку Великої війни 1914–1918 рр. мешканці міста Станиславова та й саме місто зіштовхнулися з новими викликами і зазнали значних перетворень, але продовжували жити і розвиватися. З початком війни, як і більшість громадян Австро-Угорської імперії, жителі міста з патріотичним піднесенням підтримали свою багатонаціональну державу. Міщани зіштовхнулися з військовими лихоліттями – руйнуванням будівель та інфраструктури, життям в умовах обмежень воєнного часу, економічною кризою і виживанням на грані голоду. У свідомості станиславівців після репресій щодо української культури, освіти, греко-католицького священництва, злочинів російської окупаційної адміністрації і військових підрозділів розвіялися нав'язані Російською імперією через ідеологію москвофільства міфи про близькість галичан і росіян ментально та етнічно.

Попри всі негаразди, місто і його мешканці намагалися виживати і відновлюватися. Так, під час війни працювали торгові та розважальні заклади, були спроби відновити економіку, освітній процес, забезпечити мінімальний рівень охорони здоров'я, а в періоди повернення в регіон австрійської влади відбувалися відбудовчі роботи.

Література:

1. Адамович С. Освіта міста Станиславова в період Першої світової війни (1914–1918 рр.). Українознавчі студії. 2016–2017. № 17–18. С. 116–122.
2. Адамович С. Станиславів у часи лихоліть Великої війни (1914–1918 рр.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2013. 79 с.
3. Арсенич П. Шлях крізь ХХ століття. Комсомольський прапор. Івано-Франківськ, 1987. 23 травня.
4. Бондарев І. Війна та школа. Репортер. Івано-Франківськ, 2012. 24 травня. С. 20.
5. Бондарев І. Руїна. Перша світова війна не пожаліла Станіславова. Репортер. Івано-Франківськ, 2009. 13 серпня. С. 20.
6. Грушевський М. С. Новий період історії України за роки від 1914 до 1919. К.: Либідь, 1992. 46 с.
7. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). Ф. 7. Оп. 1. Спр. 269. 8 арк.
8. ДАІФО. Ф. 528. Оп. 1. Спр. 1. 183 арк.
9. ДАІФО. Ф. 528. Оп. 1. Спр. 14. 176 арк.
10. ДАІФО. Ф. 528. Оп. 1. Спр. 16. 70 арк.
11. ДАІФО. Ф. 528. Оп. 1. Спр. 36. 146 арк.
12. ДАІФО. Ф. 528. Оп. 1. Спр. 58. 340 арк.
13. ДАІФО. Ф. 595. Оп. 1. Спр. 7. 68 арк.
14. ДАІФО. Ф. 636. Оп. 1. Спр. 4. 30 арк.
15. ДАІФО. Ф. 636. Оп. 1. Спр. 5. 60 арк.
16. ДАІФО. Ф. 636. Оп. 1. Спр. 6. 57 арк.
17. ДАІФО. Ф. 636. Оп. 1. Спр. 7. 25 арк.
18. ДАІФО. Ф. Р-909. Оп. 1. Спр. 1186. 39 арк.
19. Ільницький І. В. Нормативні та ідейно-концептуальні основи організації управління західноукраїнськими землями у період Першої російської окупації (серпень 1914 – червень 1915 рр.). Проблеми історії України ХІХ – поч. ХХ ст. Вип. 21. 2013. С. 361–378.
20. Ісаїв П. Історія міста Станіславова. Альманах Станиславівської землі: Зб. матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Нью-Йорк – Торонто, Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 32–102.
21. Каменецький Ю., Левицький О., Мацьків Т. Історія Української державної гімназії в Станиславові. Альманах Станиславівської землі: Зб. матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Нью-Йорк – Торонто, Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 261–301.

22. Кучера І. В. Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914–1917 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Чернівці, 2005. 19 с.

23. Моряк-Протопопова Х. Діяльність Галицького намісництва під час Першої світової війни. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XVIII регіональної науково-практичної конференції. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2012. С. 96–99.

24. Московська окупація Галичини 1914–1917 рр. за свідченнями сучасників / упорядн. В. Семенів. Львів: Априорі, 2020. 528 с.

25. Навроцька-Лунева І. Харитативна акція жіноцтва у Станіславові під час Першої світової війни. Альманах Станіславівської землі: Зб. матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини. Нью-Йорк – Торонто, Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 473–475.

26. Пласт у Станіславові та Івано-Франківську / упоряд. А. Чемеринський, В. Іваночко. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. 224 с.

27. Сабол С. ЧСВВ. Укрита фіялка – сестра Василя Глібовицька. ЧСВВ. – Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1992. 222 с.

28. Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василянок. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. 272 с.

29. Серафимович А. С. Собрание сочинений в четырех томах. Москва: Правда, 1987. Т. 3. 512 с.

30. Цеклер Л. Бог чує молитву. Життя Теодора Цеклера, розказане Ліллі Цеклер. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. 168 с.

Life and transformation in Stanislavov in the period of World War I. *In this article the author analyzed changes and transformations which happened in the lives of residents of Stanislavov (today it's a town called Ivano-Frankivsk) in the conditions of World War I. In the author's opinion, citizens of this town faced difficult circumstances of military time, discriminative limitations, destruction of buildings and infrastructure, however, they were still trying to preserve their everyday life, occupation and even were restoring the town. The author of the article emphasizes that the actions of Russian troops and repressive*

politics of occupation administration concerned Ukrainian intelligentsia, the greek catholic church, national minorities, the russification of education marginalized any Moscowphile sympathies among the town's residents.

Key words: *Russian occupation administration, Stanislavov, World War I, repressions concerned Ukrainian culture, russification of education, the greek catholic church, socio-economic crisis, decline of Moscowphiles.*